

**ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ЗАЙНЯТОСТІ ТА БЕЗРОБІТТЯ
СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ**

В. О. ЗАВАЛЕВСЬКА,
*кандидат економічних наук,
Український науково-дослідний інститут
продуктивності агропромислового комплексу*

*Висвітлено стан і тенденції
динаміки зайнятості та безробіття
сільського населення України.*

Постановка проблеми. Важливим питанням нині залишається рівень зайнятості сільського населення. Адже ефективне залучення сільського населення до суспільного виробництва, забезпечення роботодавців висококваліфікованою робочою силою підвищує рівень соціально-економічного розвитку країни. З економічної точки зору трудова зайнятість населення країни забезпечує виробництво валового національного продукту, тобто економічну основу життя суспільства. Соціальний характер зайнятості проявляється у забезпеченні потреб людей не лише в заробітках, а й у самореалізації через суспільно корисну діяльність. Держава забезпечує надання додаткових гарантій із зайнятості громадянам, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці, у разі їх звернення за сприянням у працевлаштуванні до державної служби зайнятості.

Тому вивчення питання зайнятості та безробіття в сільській місцевості актуальне.

Аналіз опублікованих досліджень. Відповідно до Закону України "Про зайнятість" поняття зайнятості визначається як "діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб і така, що, як правило, приносить їм доход у грошовій або іншій формі". Держава забезпечує зайняте населення, що проживає на території України шляхом проведення активної соціально-економічної політики, спрямованої на задоволення його потреб у добровільному виборі виду діяльності, стимулювання створення нових робочих місць і розвитку підприємництва [1].

У наукове розроблення теоретичних і практичних проблем зайнятості та людського розвитку значний внесок зробили такі вітчизняні вчені, як С. Бандур, О. Грішнова, М. Долішній, А. Колот, Е. Лібанова, В. Петюх, Л. Шевченко та ін. Дослідженнями споріднених проблем переймаються фахівці близького та дальнього зарубіжжя В. Костиков, О. Рузавіна, І. Маслова, І. Ягодкіна.

Значну увагу дослідженню регулювання зайнятості приділяли економісти світового рівня, а саме: Дж. Р. Еренбург, Дж. Кейнс, Л. Робінс, П. Самуельсон, К. Маркс, М. Фрідмен та ін.

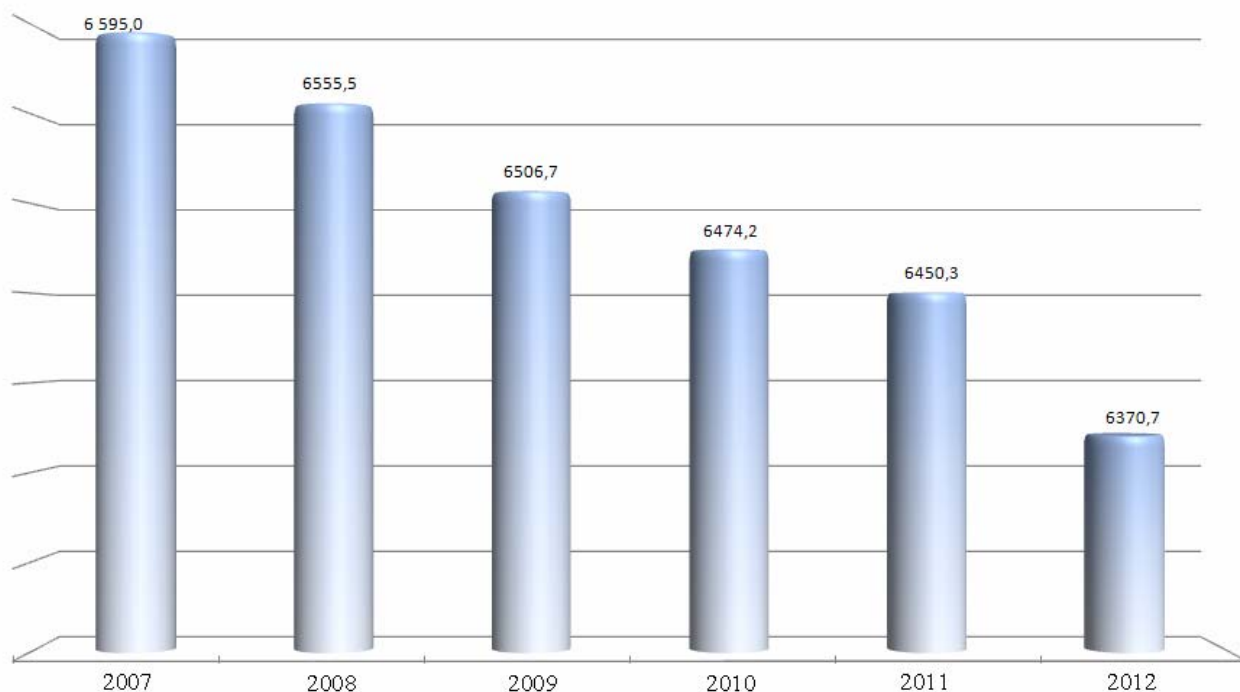
Мета дослідження – показати сучасний стан рівня зайнятості та безробіття сільських мешканців України та зробити окремі прогностичні висновки.

Викладення основного матеріалу. Важливу роль у розвитку кожного регіону відіграє економічно активне населення. Економічно активне населення – це населення обох статей віком 15 – 70 років, яке протягом певного періоду забезпечує пропозицію робочої сили для виробництва товарів та послуг. До економічно активних відносяться особи, зайняті економічною діяльністю, яка приносить доход, та безробітні (у визначенні МОП). Кількість зазначених категорій розраховують на підставі даних щоквартальних вибіркового обстежень домогосподарств з питань економічної активності населення [2].

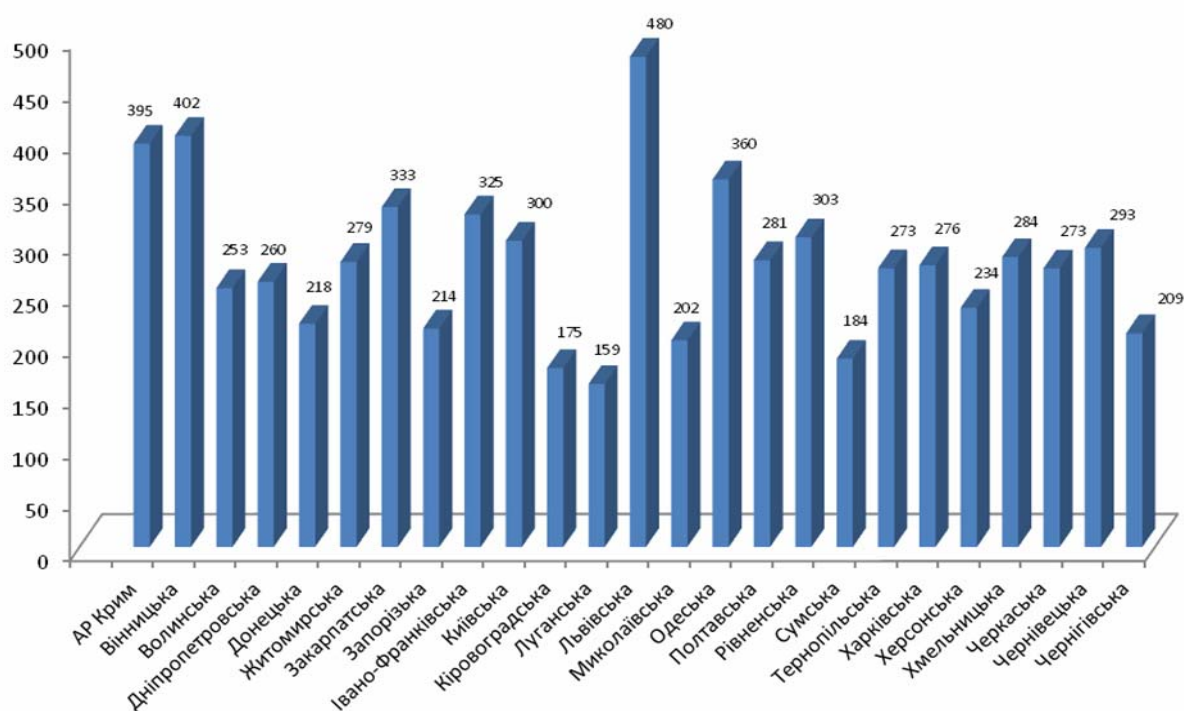
Із загальної чисельності зайнятого населення України третину становлять особи, що проживають у сільській місцевості. У І півріччі 2012 р. чисельність зайнятого сільського населення віком 15 – 70 років порівняно з І півріччям 2011 р. зменшилася на 124,6 тис.

осіб і становила 6,3 млн осіб, внаслідок мобільності робочої сили та міграції сільського населення.

За даними Державної служби статистики України, у 2012 р. у сільській місцевості чисельність зайнятого населення за економічною діяльністю порівняно з 2011 р. зменшилася на 79,6 тис. осіб і становить 6370,7 тис. осіб. Зменшення чисельності зайнятих відбулося за рахунок осіб, старших працездатного віку (рис. 1).

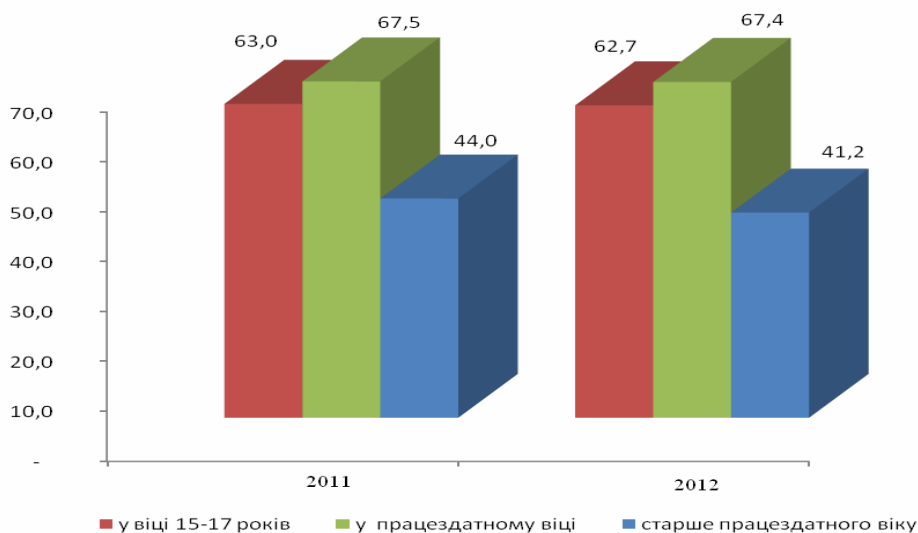

Рис.1. Сільське населення, зайняте економічною діяльністю, тис. осіб

Рис. 2. Економічна активність сільського населення у динаміці по регіонах за 2011 р., тис. осіб

Через відсутність статистичної звітності про економічну активність сільського населення в розрізі регіонів у 2012 р. наводяться дані 2011 р. З рис. 2 видно, що у 2011 р. найбільша активність сільського населення спостерігається у Львівській (480 тис. осіб), Вінницькій (402 тис. осіб), Одеській (360 тис. осіб) областях. Найменша у 2011 р. – в Луганській (159 тис. осіб), Кіровоградській (175 тис. осіб), Сумській (184 тис. осіб) областях. Така тенденція свідчить, що значна частина сільського населення намагається працевлаштуватися у містах, де кращі умови праці та вищий рівень заробітної плати. Ефективність суспільства значною мірою визначається рівнем зайнятості економічно активного населення (рис. 3).

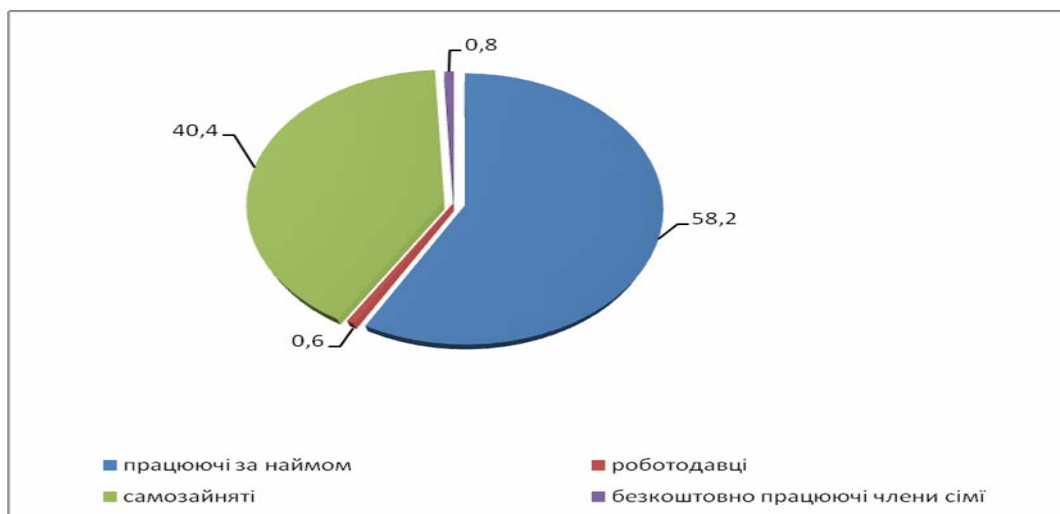

Рис. 3. Динаміка рівня зайнятості населення у сільській місцевості за роками, %

Як свідчать дані рис. 3, рівень зайнятості сільського населення віком 15 – 70 років знизився з 63 % у 2011 р. до 62,7 у 2012 р. Серед осіб працездатного віку рівень зайнятості скоротився з 67,5 до 67,4 %, а серед осіб, старших працездатного віку, – з 44 до 41,2 %.

Серед жителів сільської місцевості більш розповсюдженою залишається зайнятість у неформальному секторі економіки (у I півріччі 2012 р. у ньому було зайнято – 46,5 % сільських мешканців). У містах обсяг цієї зайнятості незначний (11,3 %) завдяки більш сприятливій кон'юктурі ринку праці.

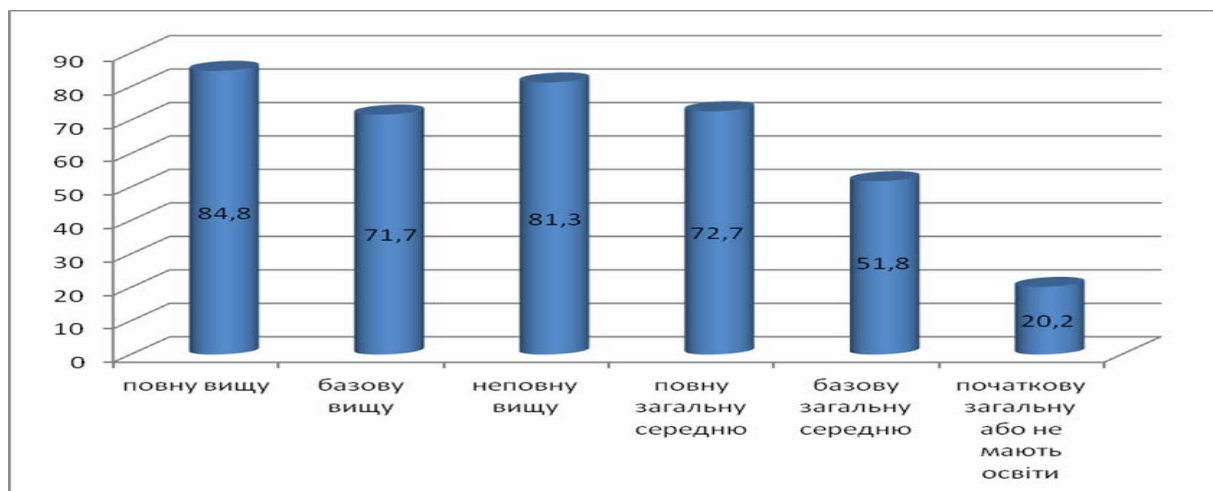
Зайняте населення поділяють на працюючих за наймом, самозайнятих, роботодавців та безкоштовно працюючих членів сім'ї (рис. 4).

Рис. 4. Чисельність зайнятого сільського населення за статусами зайнятості у 2011 р., %

Наведені дані свідчать, що із загальної чисельності зайнятого сільського населення у 2011 р. були зайняті за наймом 58,2 %, самозайняті – 40,4, безкоштовно працюючі члени сім'ї – 0,8 %.

За освітнім рівнем економічно активне сільське населення у 2011 р. мало таку структуру (рис. 5).

Рис. 5. Рівень економічної активності населення у сільській місцевості віком 15 – 64 років за рівнем освіти, %

Як видно з рис. 5, значна частина економічно активного населення має повну вищу освіту – 84,8 %, неповну вищу освіту мають – 81,3, базову загальну освіту – 71,7 і лише початкову загальну або не має освіти – 20 %.

Одна з основних причин, які зумовлюють неповну зайнятність та вивільнення працівників, – низький рівень заробітної плати. Внаслідок того, що відсутнє гідне матеріальне стимулювання аграрної праці, на селі не бажають працювати молоді спеціалісти.

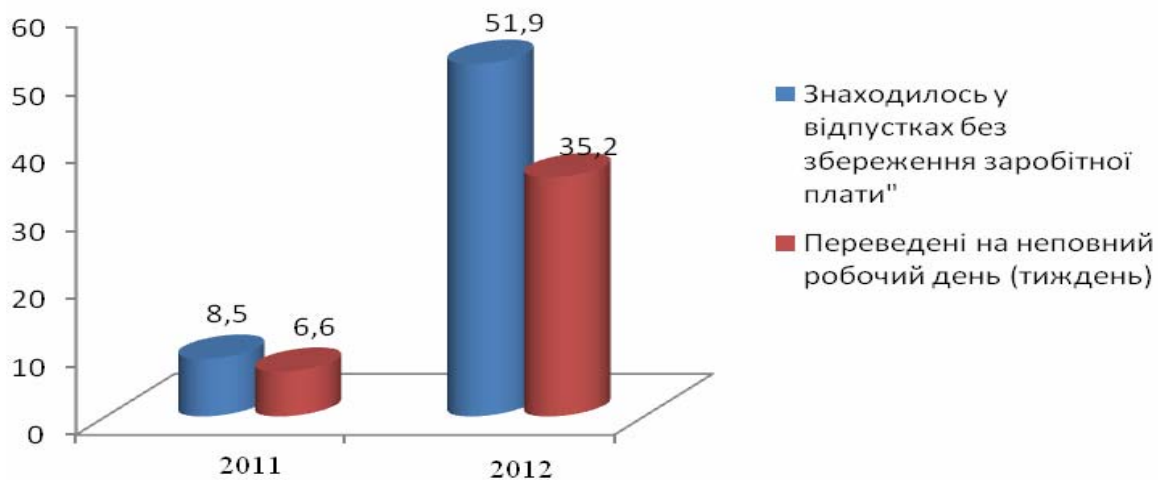
Протягом 2012 р. відбувалося зростання середньооблікової чисельності штатних працівників у сільському господарстві. У 2012 р. чисельність штатних працівників у цьому виді економічної діяльності збільшилася на 14,1 тис. осіб порівняно з 2011 р. та становила 649,2 тис. осіб (6,1 % від середньооблікової чисельності штатних працівників).

У середньому у 2012 р. чисельність найманих працівників сільського господарства, які знаходились у відпустках без збереження заробітної плати, становила 6,6 тис. осіб, що майже на чверть менше, ніж у 2011 р. У режимі неповного робочого дня (тижня) працювали 35,2 тис. осіб, що на третину менше порівняно з 2012 р. (рис. 6).

За даними державної служби зайнятості, чисельність працівників сільського та лісового господарств, вивільнених у 2012 р. з підприємств, установ та організацій у зв'язку з реорганізацією виробництва або скороченням чисельності працівників (ст. 40 п. 1 КЗпП України) становила 3,7 тис. осіб (у 2012 р. – 5,1 тис. осіб).

Останніми роками на селі загострилась проблема безробіття. За визначенням Міжнародної організації праці (МОП), до безробітних належать особи віком 15 – 70 років (зареєстровані та незареєстровані в державній службі зайнятості), які одночасно задовольняють трьома умовами: не мали роботи (прибуткового заняття); протягом останніх чотирьох тижнів шукали роботу або намагались організувати власну справу; протягом найближчих двох тижнів були готові приступити до роботи, тобто почати працювати за плату за наймом або на власному підприємстві.

За даними Держкомстату України, з 2000 р. чисельність зареєстрованого безробітного сільського населення перевищила 400 тис. осіб.

Рис. 6. Чисельність працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості у сільському господарстві, мисливстві та пов'язаних з ними послугах, тис. осіб

Позитивно, що чисельність безробітних (за методологією Міжнародної організації праці), що проживають у сільській місцевості, у 2012 р. зменшилася порівняно з відповідним періодом 2011 р. на 13,7 тис. осіб і становила 507,9 тис. осіб.

Рівень безробіття знизився з 7,5 до 7,4 % економічно активного населення (у міських поселеннях чисельність безробітних зменшилася на 61,8 тис. та становила 1,1 млн осіб, рівень безробіття знизився з 8 до 7,6 % економічно активного населення).

Серед безробітних у I кварталі 2012 р. понад дві третини становили мешканці міст (майже 1,2 млн осіб), решту – сільські жителі (603,1 тис. осіб). Зменшення чисельності безробітних порівняно з I кварталом 2011 р. відбулося як серед міського населення (на 62,4 тис. осіб), так і серед мешканців сільської місцевості (на 17,5 тис. осіб). Рівень безробіття, визначений за методологією МОП, серед міського населення знизився з 8,6 до 8,1 %, а серед мешканців сільської місцевості у 2011 р. становив 8,5 % економічно активного населення, знизившись у 2012 р. до 8,3 %.

Серед безробітних кожен четвертий раніше працював у промисловості, кожен п'ятий у торгівлі, близько 15 % безробітних – колишні працівники сільського господарства, понад 13 % безробітних були зайняті у будівництві. Протягом останніх п'яти років скоротилася частка безробітних, які раніше працювали у сільському господарстві та промисловості, і суттєво підвищилася серед тих, що працювали у будівництві, а також у сфері транспорту та зв'язку. Динаміка рівня безробіття населення працездатного віку наведена на рис. 7.

У цілому по Україні серед зареєстрованих безробітних третину становлять мешканці сільської місцевості; в Івано-Франківській, Рівненській, Полтавській, Тернопільській, Одеській, Вінницькій, Закарпатській та Чернівецькій областях їх більше половини.

Чверть – колишні працівники підприємств промисловості, 17 % раніше працювали у сфері торгівлі та ремонту, 16 % – у сільському господарстві, кожен десятий – у державному управлінні.

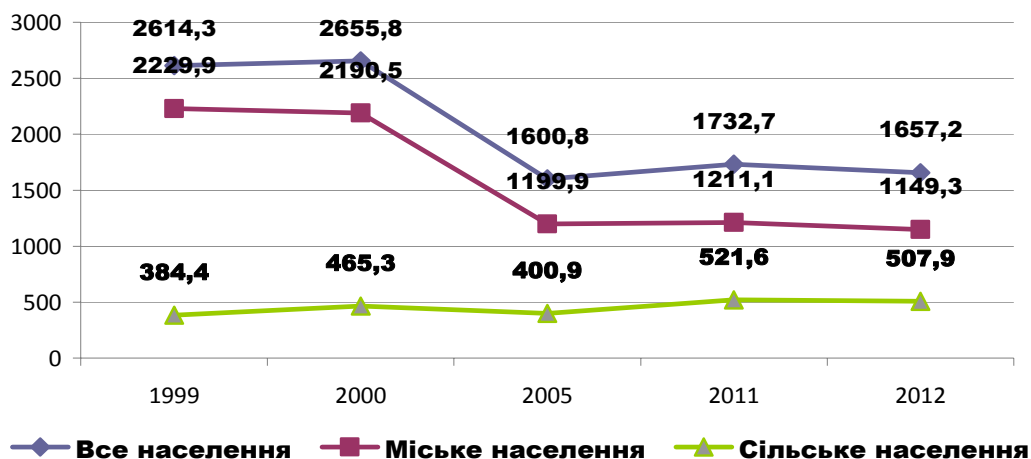

Рис. 7. Динаміка рівня безробіття (за методологією МОП), тис. осіб
 Причини незайнятості безробітного сільського населення наведені на рис. 8.

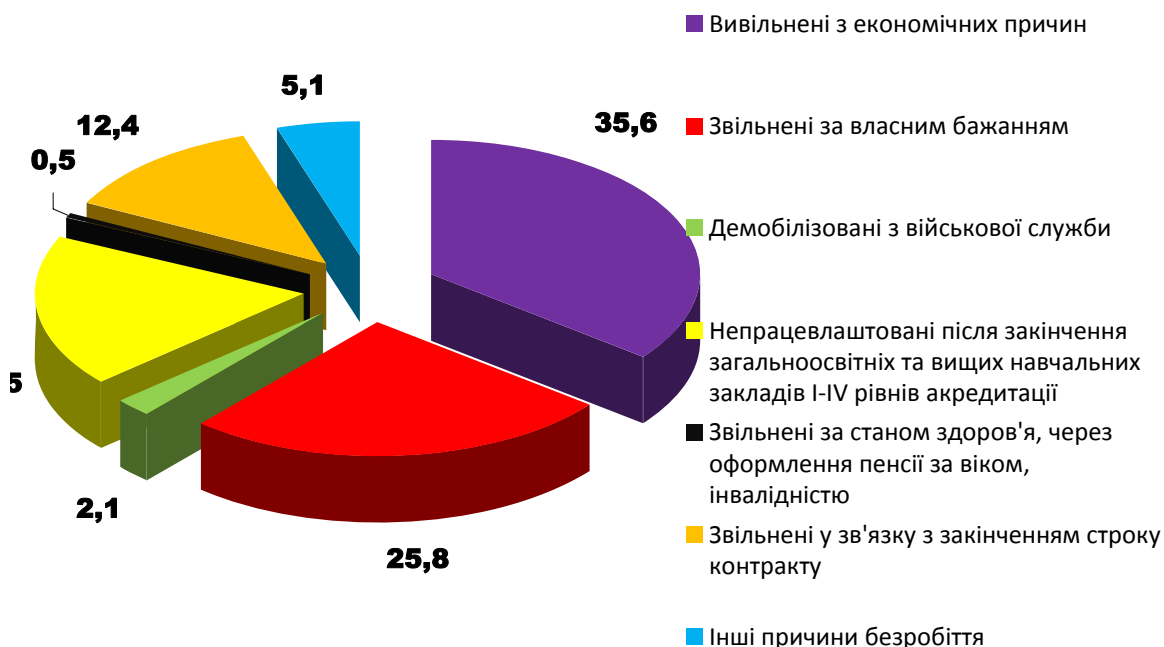
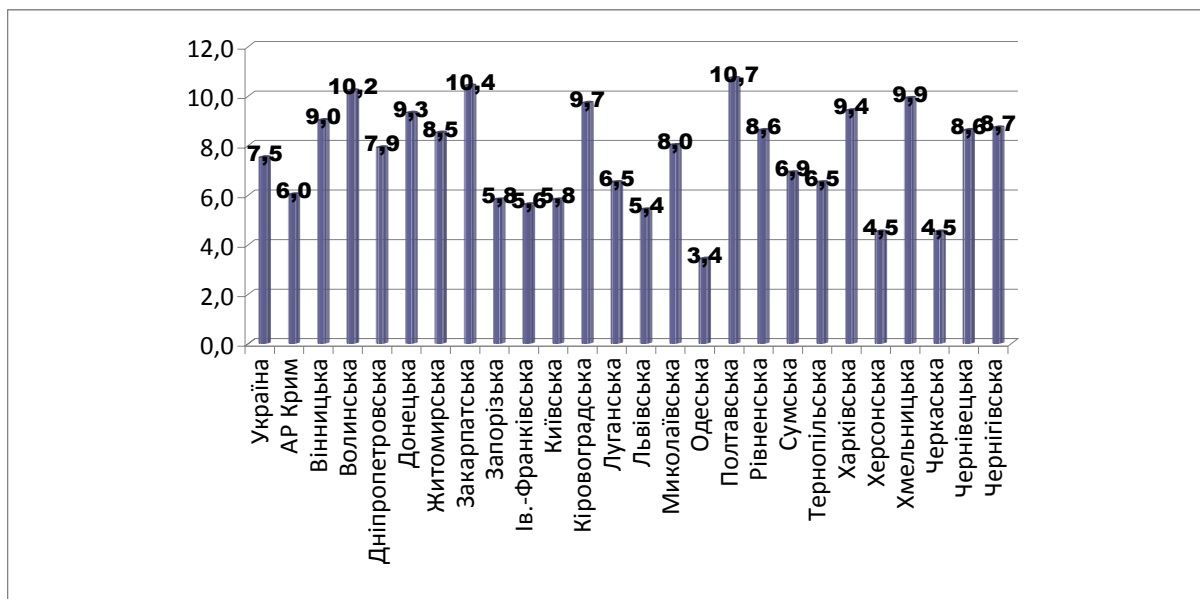

Рис. 8. Безробітне населення (за методологією МОП) віком 15 – 70 років у 2011 р., %

Як свідчать наведені дані, у 2011 р. зареєстрована найбільша чисельність безробітних сільської місцевості (35,6 проти 45,1 % у 2009 р.) внаслідок вивільнення з економічних причин, водночас збільшилася частка осіб, які звільнилися за власним бажанням, з 20,5 у 2009 р. до 25,8 % у 2011 р., частка осіб, які не змогли працевлаштуватися після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів I – IV рівнів акредитації, відповідно з 16,6 до 18,5 %.

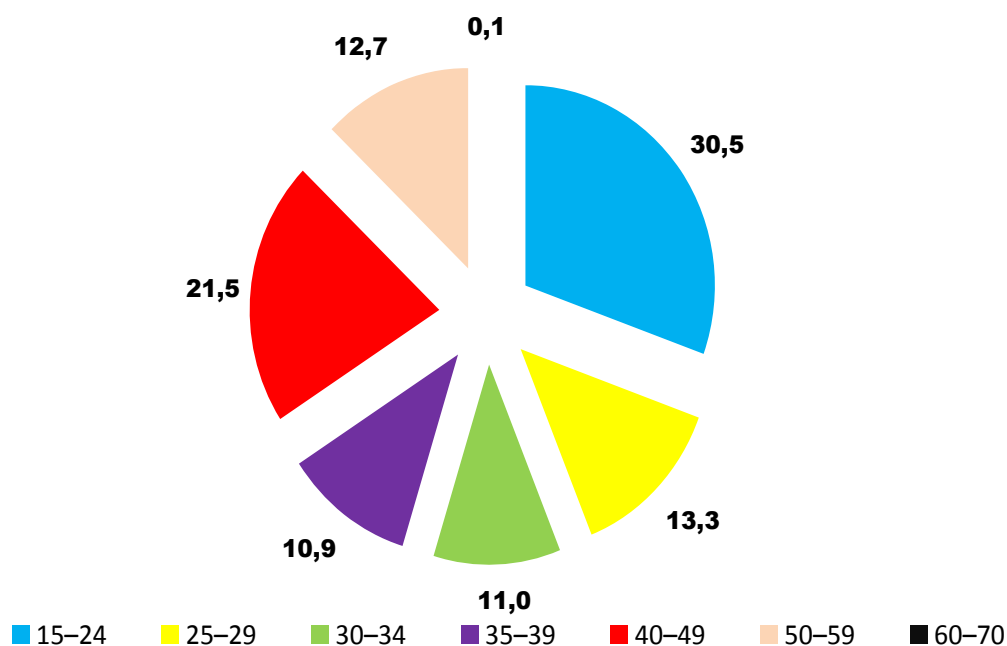
Аналіз стану безробіття сільського населення по регіонах у 2011 р. свідчить, що в Україні найвищий рівень безробіття сільського населення у Полтавській (10,7 %), Закарпатській (10,4 %), Волинській (10,2 %), Вінницькій, Донецькій, Кіровоградській, Харківській, Хмельницькій областях (понад 9 %).

Найнижчий – в Одеській (3,4 %), Херсонській і Черкаській (по 4,5 %) областях (рис. 9).

Рис. 9. Рівень безробіття сільського населення віком 15 – 70 років по регіонах України у 2011 р., %

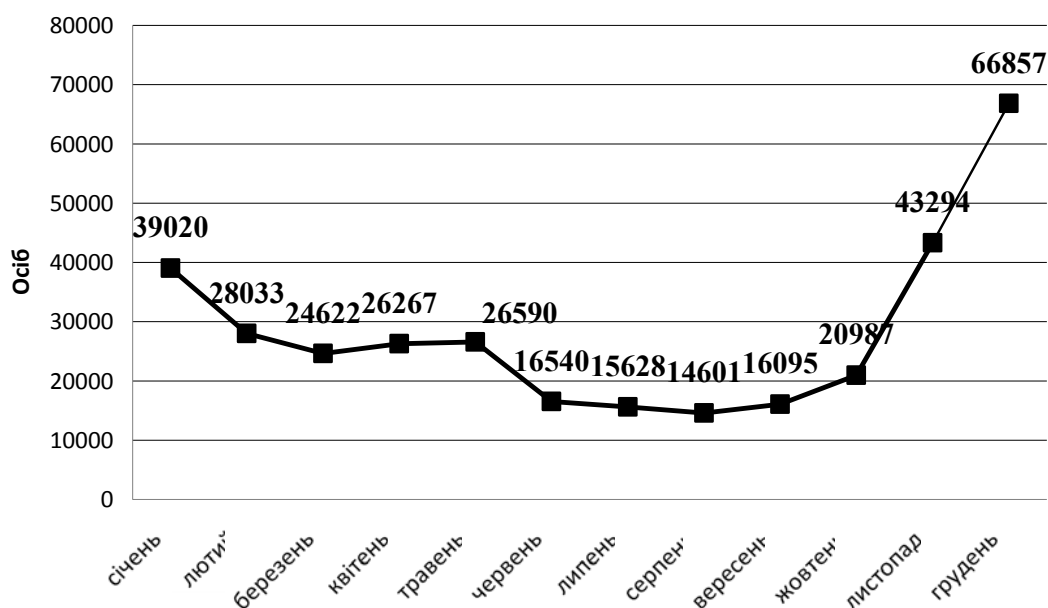
Слід зазначити, що найнижчий рівень безробіття сільських мешканців спостерігався серед осіб віком 35 – 39 років, а найвищий – серед молоді віком 15 – 24 роки (рис. 10).

Рис. 10. Рівень безробіття сільського населення віком 15 – 70 років за віковими групами у 2011 р., %

Одним із чинників, який має вагомий вплив на стан ринку праці у сільській місцевості, є сезонний характер діяльності більшості підприємств, що зумовлює зайнятість працівників у весняно-літній період та вивільнення їх у зимовий. У зв'язку з цим на почат-

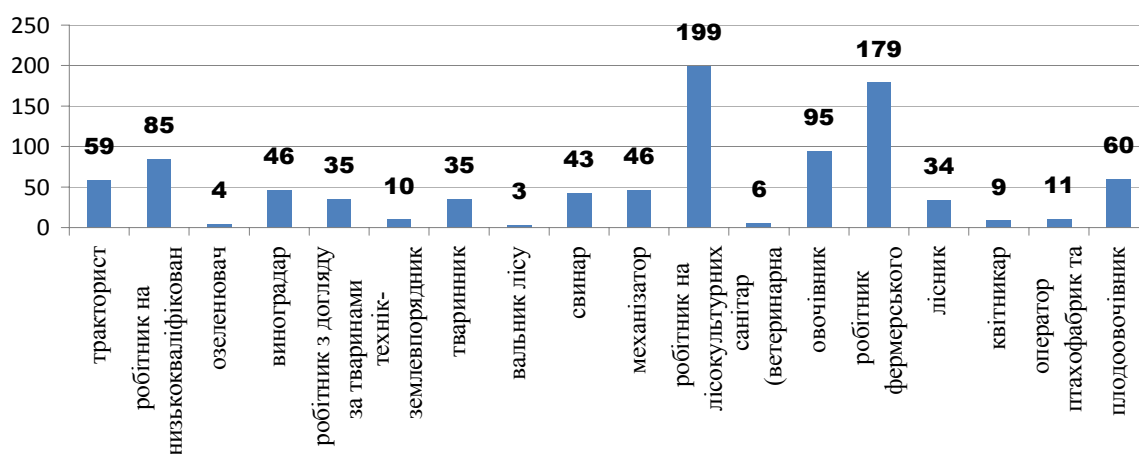
ку та наприкінці року збільшуються обсяги реєстрації мешканців сільської місцевості у державній службі зайнятості (рис. 11).

Рис. 11. Градація чисельності безробітних осіб сільської місцевості, зареєстрованих у державній службі зайнятості протягом місяця у 2011 р., осіб

Протягом 2011 р. на обліку у державній службі зайнятості перебували 339 тис. безробітних сільської місцевості. У більшості регіонів України серед зареєстрованих безробітних кожен другий – мешканець сільської місцевості. При цьому кількість вакансій для таких осіб вкрай обмежена. Так, наприклад, у грудні 2011 р. для працівників сільського господарства існувало лише 2,9 тис. вільних робочих місць. Якщо в середньому по країні станом на кінець 2011 р. на одне вільне робоче місце претендувало 8 осіб, то серед працівників сільського господарства – 43 особи.

Крім того, у сільській місцевості спостерігається нестача вакансій по всіх основних видах професій.

Рис. 12. Навантаження на одне вільне робоче місце, осіб

У розрізі окремих професій найбільше навантаження на одне вільне робоче місце було у робітників на лісокультурних (лісогосподарських) роботах, робітників фермерського господарства, овочівників, робітників на низькокваліфікованих ручних роботах у сільському господарстві, плодоовочівників, трактористів, найменше – у заготівників (лісозаготівельні роботи), озеленювачів, санітарів (ветеринарна медицина), квітників тощо (рис. 12).

Висновки. Аналітичні дослідження свідчать, що проблема зайнятості та безробіття на селі загострюється. Село втрачає кваліфіковані кадри як фахівців, так і робітників.

Водночас нині ще зберігся значний потенціал трудових ресурсів, у тому числі працездатного віку, які можуть бути зайняті як у сільському господарстві, так і на об'єктах соціальної інфраструктури.

Тому на державному і регіональному рівнях доцільно розробляти програми, які б включали систему заходів, спрямованих на створення організаційно-правових та соціально-економічних умов для комплексного розвитку сільських територій, наближення умов життєдіяльності сільського населення до умов міських жителів, посилення мотивації населення до розвитку підприємництва у сільській місцевості як однієї з основних умов підвищення рівня ефективної їх зайнятості.

Список літератури

1. Закон України „Про зайнятість населення”
2. Соціально-трудова потенціал українського села. Стан, проблеми, шляхи вирішення / Ю. Ф. Мельник, Б. К. Супіханов, Ю. Я. Лузан та ін. – К.: НДІ „Укрупромпродуктивність”, 2007. – 356 с.
3. Економічна активність населення України 2011 рік: стат. зб. – К.: Держкомстат України, 2012. – 207 с.
4. Праця України 2011: Стат. зб. Держкомстату України. – К.: ІВЦ Держкомстат України, 2012. – 343 с.

Исследование уровня занятости и безработицы сельского населения Украины

В. А. Завалевская,
кандидат экономических наук
Украинский научно-исследовательский институт
производительности агропромышленного комплекса

Освещены состояние и тенденции динамики занятости и безработицы сельского населения Украины.

Study urovnja employment and unemployment rural population Ukraine

V. Zavalevska,
Candidate of economics sciences,
The Ukrainian research institute productivity of agroindustrial complex
Osveschen Status and Trends dynamics of employment and unemployment rural population Ukraine.